

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce
Česká a slovenská identita po rozpadu Československa
Gabriela Pavlíčková

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

Česká a slovenská identita po rozpadu Československa

Gabriela Pavlíčková

Vedoucí práce:

PhDr. Tomáš Kobes, Ph.D

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014 .....

Ráda bych poděkovala PhDr. Tomášovi Kobesovi, Ph.D., za odborné vedení při psaní této práce.

Obsah

1. Úvod	2
2. Teoretická část	6
2.1. Konceptualizace identity v sociálních vědách	6
2.1.1. Identita podle Richarda Jenkinse	8
2.1.2. Možná použití identity	9
2.2. Zavedení termínu identita do analýzy	10
2.3. Silné a slabé pojetí identity	10
2.4. Brubakerovo a Cooperovo pojetí identity	11
2.4.1. Identifikace a kategorizace	11
2.4.2. Sebe porozumění a sociální lokace	12
2.4.3. Commonality, connectedness, groupness	13
3. Metodologie	16
4. Sběr dat	18
5. Analýza dat	20
5.1. Identifikace	20
5.2. Sebe porozumění	22
5.3. Sociální lokace	23
5.4. Shodnost (commonality), propojenost (connectedness), náležitost ke skupině (groupness)	25
.....	26
6. Závěr	29
7. Literatura	32
8. Resumé	34

1. Úvod

Cílem této práce je představit způsoby, jakými se navzájem vnímají Češi a Slováci, jak navzájem vymezují své identity po rozpadu Československa. Výzkumná otázka tedy zní, jak se Češi a Slováci vzájemně identifikují, zda se navzájem označují za cizince, nebo se vnímají jiným, dosud neznámým způsobem. Proto se ve své práci budu převážně věnovat konceptu identity, který je velmi problematický, a proto se jej pokusím vysvětlit a poskytnout možné alternativy.

Toto téma jsem si vybrala především z důvodu společné dlouholeté minulosti Čechů a Slováků. Nutné je ale mít také na mysli skutečnost, že Slováci mají delší společnou minulost s Maďary. Ovšem vztahy, které mezi sebou mají Češi a Slováci jsou komplikované a to především díky pocitu blízkosti a na druhou stranu pocitu odlišnosti. Blízkost můžeme pozorovat v jazycích, které jsou si velmi podobné, a je mezi nimi pouze malá jazyková bariéra. Toto tvrzení potvrzuje i Rychlík, který tvrdí, že jazyky si byly, a vždy budou velmi podobné. Na druhou stranu odlišnost viděl v tom, že se oba národy vyvíjely v jiných státních útvarech [Rychlík 2012: 25]. S myšlenkou tak velké podobnosti jazyků ovšem nemusíme souhlasit, jelikož se postupem času ukazuje, že slovenštině nejvíce rozumějí lidé mezi čtyřicátým pátým a pětadesátým rokem věku. Naopak mezi ty, kteří slovenštině příliš nerozumí, patří lidé mladší dvaceti let [Dickins 2009: 20]. Lze tedy předpokládat, že se jazyková propast mezi češtinou a slovenštinou bude nadále zvětšovat a může se stát, že se jazyky postupem času cizími stanou.

V minulosti dokonce existovaly pochybnosti, zda vůbec Československý národ existoval. Bylo to v době národního obrození, kdy byly vyjadřovány dokonce takové názory, že Čechy, Morava, Slezsko a Horní Uhry jsou součástí české oblasti a její obyvatelé byli nejprve označováni jako Čechoslované, později jako Čechoslováci. Národ, který hovoří jedním jazykem, má společnou kulturu, historii a tradice. Obyvatelé ostatních oblastí

do takovéto charakteristiky nezapadali. Díky těmto faktorům byla snaha vytvořit československou národní identitu propojena se snahou vytvořit národní identitu slovenskou [Holý 2010: 98].

Ideologie Čechoslovákismu stojí na tom, že Slováci netvoří samostatný národ, ale „že hovoří jazykem, který je jen dialektem češtiny, nebo, řečeno bez obalu, jsou jen Čechy hovořícími slovensky“ [Tamtéž: 102]. Proto Slováci chtěli vytvořit svou národní identitu, protože se báli české jazykové, kulturní a náboženské převahy. Češi byli převážně protestantsky zaměřeni, kdežto Slováci katolicky. Důležitým se stal fakt, že byl vytvořen spisovný slovenský jazyk [Tamtéž: 99]. Co se týče religiozity, Češi jsou obecně nejméně věřícími v celé Evropě, dokonce ani po pádu komunismu, když se situace uvolnila a každý mohl vyznávat víru, jakou chtěl, se Češi příliš často k náboženství nehlásili a ani nehlásí. Indikátorů, které ovlivňují to, zda lidé budou věřící či nikoli je mnoho, ale mezi ty nejpodstatnější lze zařadit hlavně věk, pohlaví a výchovu. V případě Čechů a Slováků můžeme vidět v religiozitě značný rozdíl. Slováci jsou religióznější než Češi. Je to způsobeno tím, že Slováci byli v minulosti pod vládou Maďarska, které bylo kalvinistické a luteránské, kdežto Češi pod vládou Rakouska, jež bylo naopak katolické. Oba regiony využily v boji za nezávislost rozdíly v náboženství a identitě. Později se objevil anti-katolicismus u Čechů a Slováci se naopak ke katolicismu a nacionalismu přiklonili [Froese 2005: 272- 280].

Československo se neskládalo pouze ze Slováků a Čechů, ale bylo jednoznačně multietnickým státem. Byli zde přibližně tři miliony etnických Němců, tři čtvrtě milionu Maďarů, půl milionu Ukrajinců a přibližně sto tisíc Poláků. Po Čechách se stali nejpočetnější skupinou Němci. Problémem se ale nestali Němci, nýbrž Maďaři, kteří se prostřednictvím propagandy snažili přesvědčit Slováky, že ve společném státě s Čechy postupně ztratí svou národní identitu [Holý 2010: 102].

Před vznikem Československa se Česko vyvíjelo daleko lépe než Slovensko. Tato skutečnost po vzniku Československa umožnila, že se dostali do vedoucích pozic povětšinou Češi. Což Slovákům postupem času začalo

vadit. Nepřidalo tomu ani to, že na slovenské části republiky slýchávali poměrně často češtinu, daleko více než Češi slovenštinu na české straně republiky. Mohlo se hovořit oběma jazyky, ale zastoupení Čechů na slovenské straně bylo větší než naopak. Ke změně došlo až ve třicátých letech, kdy začala být slovenština používána jako úřední jazyk. Vezmeme-li v úvahu, co vznik Československa znamenal pro Slováky, můžeme vidět, že roku 1918 se Slováci zbavili hrozby maďarizace a pokračoval tím pouze politický vývoj, který byl završen až rokem 1993. Období Československa je pro Slováky dalším emancipačním zápasem, který v té době vedli proti české hegemonii, a bylo pro ně bezvýznamné, zda tato hegemonie skutečně existovala nebo ne. Naopak Češi se snažili bojovat proti slovenskému separatismu, jelikož se s Československem již ztotožnili a proto chtěli Československo zachránit [Rychlík 2012: 11, 12].

To souvisí s mou výzkumnou otázkou, která se dotýká identity. Jelikož formování identity je celoživotní proces, díky kterému získáváme pocit jedinečnosti, celistvosti, vyrovnáváme se sami se sebou, se vším co nás potkalo, získáváme pocit vlastní hodnoty [Macek, 2003: 181]. Díky tomu, že identita se tvaruje celý život se domnívám, že rozpad Československa měl na každého z nás nějaký, byť jen nepatrný vliv. Je zřejmé, že starších lidí se toto téma bude dotýkat více, než lidí, kteří se narodili již do samostatné České republiky.

1. 1. 1993 vznikly dvě samostatné republiky. Oslavy připadají na den, kdy se slaví příchod Nového roku a není zřejmé, co se ten den skutečně slaví. Možná právě tohoto využil Mečiar a jeho vláda, která ony oslavy připisovala vzniku samostatného slovenského státu. Je ale známo, že někteří stoupenci Československého státu se ještě 31. 12. 1992 sešli k tiché demonstraci proti rozdělení republik. Dá se říci, že to bylo jakési rozloučení s Československem [Rychlík 2012: 618].

Vnímání rozdělení společné republiky je velmi rozporuplné. To mě přimělo zařadit do svých otázek i takovou, která se táže na to, zda by lidé s odstupem času byli spíše pro, nebo proti rozdělení společné republiky a

proč. Domnívám se, že tato otázka je k tomuto tématu vhodná, neboť i podle její odpovědi lze předvídat, jak se Češi a Slováci navzájem vnímají.

Díky komplikovaným vztahům, jež v minulosti mezi Čechy a Slováky panovaly, jsem se rozhodla zjistit, jak Češi Slováky po jedenadvaceti letech, tedy po rozpadu Československa vnímají, a jak je tomu naopak. Má pozornost se soustředí na vymezení identity Slováků a Čechů, jestli se Češi a Slováci vnímají jako cizinci, nebo nějakým jiným způsobem, který nemusí být znám. A jak víme „*národní identita, stejně jako všechny ostatní identity, je vždy konstruována jako opozice vůči těm, které vnímáme jako ty druhé.*“ [Cohen 1974]. Proto se budu soustředit na to, jak se Češi a Slováci vzájemně charakterizují, jak o sobě hovoří. Jinými slovy, budu se snažit nalézt kritéria, která jsou určující pro vymezení Čechů ze strany Slováků, a Slováků ze strany Čechů. Ptám se na to, co dělá Čecha Čechem a Slováka Slovákem. Jaké odlišnosti a podobnosti se vyskytují v těchto charakteristikách.

Pro potřeby takto vymezeného záměru je práce strukturována následujícím způsobem. V teoretické části se budu věnovat konceptu identity, který je velmi nejednoznačný a proto se jej pokusím vysvětlit převážně prostřednictvím autorů Jenkinse, Brubakera a Coopera. Tito autoři představují samotný termín identita, jakým způsobem může být využíván, co všechno se pod tímto jediným termínem skrývá. Jako další předkládám, jaké jsou různé definice identity, kdy a kde byl termín zaveden do sociální analýzy. V další části práce se věnuji především Brubakerovi a Cooperovi, kteří přicházejí s možnými alternativami, které lze použít místo termínu identita. Poskytují možnosti, jak je lze tyto alternativy použít a jaká mají možná omezení.

Praktická část je zaměřena na metodologii a její možná omezení, samotný výzkum a analýzu dat, jež jsem získala pomocí rozhovorů, které jsem prováděla jak mezi Čechy, tak mezi Slováky, abych mohla odpovědi porovnat a utvořit si představu o tom, jak se oba národy vzájemně vnímají a popisují vzájemné vztahy. Po té se dostanu k interpretaci dat. Jinak řečeno, co z mého výzkumu vyplynulo. Poslední částí je závěr, ve kterém shrnuji vše podstatné ze své práce.

2. Teoretická část

V této části práce se zaměřuji na to, jak je termín identita vysvětlován různými autory a jak je s ním zacházeno, jelikož je značně komplikovaný. Vycházím z poznatků, které jsou uvedeny v knize Richarda Jenkinse *Social identity* [Jenkins 2008], který reaguje na Rogerse Brubakera a Fredericka Cooper, kteří se identitou zabývají ve svém příspěvku *Beyond "Identity"* [Brubaker, Cooper 2004], jež je součástí knihy Rogerse Brubakera *Etnicity without Groups* [Brubaker 2000]. Důležitou součástí je vysvětlení pojmů, identifikace, sebeporozumění, sociální lokace, shodnost (commonality), propojenost (connectedness) a pocit náležení do určité skupiny (groupness), se kterými autoři pracují. Právě z nich budu vycházet při nakládání s nashromážděnými daty. Ještě před tím představím možné definice identity.

2.1. Konceptualizace identity v sociálních vědách

Identita může být chápána jako totožnost. Vztah mezi dvěma nebo více předměty, které se shodují ve svých vlastnostech. Taktéž jako uvědomování si sebe sama, své jedinečnosti a odlišnosti od ostatních. Identita je souborem rysů, podle kterých je jedinec v určité skupině znám [Hartl, Hartlová 2004]. Podle velkého sociologického slovníku je identita „*obecně jednota vnitřního psychického života a jednání, která bývá též nazývána autentickým bytím*“. V sociologii se termín identita spojuje především s Erwingem Goffmanem a jeho shakespearovkou tezí člověka jako herce [Linhart, Vodíková. 1996: 414-415]. Goffman se ve své práci, již trefně nazval *Všichni hrajeme divadlo*, zabývá tím, do jaké míry je člověk ve svých rolích autentický. Používá přirovnání lidí k hercům, kteří zastávají své role. Záleží na každém, na kolik se se svou rolí ztotožní, identifikuje. Někteří se s ní mohou ztotožnit natolik, že ani oni samotní, ani ti, co jeho výkonu přihlížejí, nepochybují o realitě toho, co předvádí. Na druhou stranu může nastat situace, ve které se herec se svou rolí neztotožní vůbec a je mu jedno, jakou představu si o něm ostatní utvoří [Goffman 1999: 25].

Identita je tedy trvání osoby v čase, která dodává smysl konání osoby v sociálních rolích. Identita je zvnitřnělá role a role je primární složkou identity [Macek 2003:201, 202]. S tímto tvrzením souhlasí také Bačová, podle které je identita to, co z lidí dělá lidské bytosti. Díky své identitě je každý z nás ve společnosti rozpoznatelný, je tím, co dodává smysl jednání lidí v jednotlivých rolích, jež zastávají [Bačová 2003: 201,202]. Díky tomu je možné říci, že role se zvnitřňují jako identita [Stryker 1968]. Je to tedy jakési „definování a sebedefinování osoby, které vyjadřuje, čím je osoba od jiných lidí ve svém prostředí a pro jiné lidi rozpoznatelná, čím je její sociální pozice a role ve společnosti legitimní, jaký smysl a význam má konání osoby ve vztahu k jiným osobám a lidským společenstvím a jaký význam osoba a ostatní přepisují životnímu příběhu“ [Bačová 2003: 204]. Není to uzavřený, ale naopak otevřený systém. Není nic, co by identitu předem předurčovalo, jde o sociální svět a kulturní kontext, ve kterém dochází k definování a sebedefinování osoby [Tamtéž]. Naopak Cohen vnímá identitu jako shodnost osob nebo věcí ve všech dobách a za všech okolností [Cohen 2000: 80]. Přístupy jednotlivých autorů, až na posledního zmíněného jsou si podobné v tom, že upozorňují na to, že identita je ovlivněna kontextem, ve kterém se jedinec nachází.

Sociologický pohled na identitu klade velký důraz na socializaci a sociální interakce. Práce Georga Herberta Meada a Charlese Hortona Cooleyho byly významné v popisu vývoje vnímání sebe sama, jakožto sociálního produktu. Sociologové často upozorňují, že identita je kontextuální a situační. Pocity, že se identita vyvíjí jen v procesu socializace, se mění. Je to díky tomu, že v moderní době je větší prostor pro to, aby lidé přehodnotili svou identitu prostřednictvím volby životního stylu, způsobu chování atd. Ačkoli identita není geneticky podmíněna, lidé stále přemýšlejí o své identitě v kontextu genetické výbavy [Bruce, Yerley 2006: 144].

Georg Herbert Mead je známý svou teorií já (self), která je založena na předpokladu, že já (self) se sociálně vyvíjí. Společenská představa já (self) způsobuje, že individuální já (self) je produktem sociální interakce. Já (self) nevzniká při narození, není dáno biologicky, ale vzniká v procesu sociální

zkušenosti a činnosti. G. H. Mead rozděluje self na já “I” a já “me”¹, jelikož já má dvě strany. “Me” je sociální já, které reprezentuje očekávání a postoje druhých. Je to organizovaný soubor postojů, který na sebe jedinec přebírá. “I” je odezvou na “me”. Jinak řečeno, “I” je reakcí jedince na postoje druhých, zatímco “me” je soubor předpokládaných postojů ostatních. Podle Meada jsou generalizovaní druzí, tedy postoje dané skupiny jako celku těmi hlavními v sociální kontrole. Je to mechanismus, kterým skupina uplatňuje kontrolu nad chováním svých jednotlivých členů. Díky tomu, že já (self) má dvě strany, se může člověk sám k sobě stavět jako k objektu [Crossman].

2.1.1. Identita podle Richarda Jenkinse

Nejdůležitější je určit, co se pod termínem identita skrývá a jak jej budeme vnímat. Podstatné je to, že identita se skrývá v jazyce. Je to lidská schopnost, díky které rozpoznáváme, kdo je kdo, a co je co. Kdo jsme my, a kdo jsou ostatní. Také naopak, ostatní ví, kdo jsou oni a kdo jsme my. Dá se říci, že je to povědomí o tom, jak o nás ostatní lidé smýšlejí. Je to určitý druh klasifikace, mapování světa, ve kterém žijeme, našeho místa v něm a to jakožto jednotlivce, i jako člena nějakého kolektivu. Identifikace je proces. Není to něco, co máme, ale něco co děláme. Vědět kdo je kdo, je záležitostí klasifikace, která není neutrální. Lidé obecně nejsou objektivní při klasifikaci druhých, jelikož je hierarchická a kontextuální. Identifikovat někoho můžeme pouze ve vztahu, a to jak mezi jednotlivci, tak mezi skupinami. Může se zdát, že identifikace a motivy jsou spojené s chováním. Že pokud někoho identifikujeme, může to být rozhodující pro to, jak se k němu budeme chovat. Ovšem klasifikace, identifikace sebe sama i ostatních má mnoho dimenzí, a proto je nepravděpodobné, že by byla konstantní [Jenkins 2008: 5]. Proto lze říci, že není možné si jedince “zařadit” do nějaké škatulky a podle toho se k němu chovat.

---

¹ K těmto termínům nejsou v českém jazyce vhodné ekvivalenty, jež by je vysvětlovaly

Tajfel [1981] přichází s tvrzením, že členství ve skupinách samo o sobě vytváří identifikaci s touto skupinou a usměrňuje chování vůči ní. To znamená, že vlastní skupině nadřazuje a ostatní diskriminuje. Pravdou je, že identifikaci a zájem nelze tak snadno oddělit, protože to, jak definujeme sami sebe je záležitostí toho, jak definujeme své zájmy. Naše zájmy nás navádí k tomu, jak bychom měli konkrétním způsobem identifikovat sami sebe. Jak ostatní identifikují nás, je záležitostí definování našich a jejich vlastních zájmů. Je tedy zřejmé, že identifikace je velmi zaujatá, jelikož zájmy a identifikace jsou propletené velmi důkladně. Co chceme, je tvořeno tím, kdo jsme. Identita nemůže existovat sama o sobě, bez zájmu [Jenkins 2008: 7]. Být členem nějaké skupiny se zdá být velmi podstatné k tomu, abychom určili své zájmy a dokázali identifikovat sebe i ostatní. Ale jak se ukáže, se skupinami to také není tak snadné, jak se na první pohled může zdát.

2.1.2. Možná použití identity

Lidé používají termín identita v mnoha významech. Někdy je velmi obtížné poznat, v jakém smyslu o něm smýšlejí. Pro ilustraci nejednoznačnosti termínu identita zde předkládám jeho možná použití.

Identitou můžeme myslet základ, nebo podstatu sociálního nebo politického jednání. Je často protikladem zájmu ve snaze zdůraznit a konceptualizovat neinstrumentální způsoby sociálního a politického jednání. Používá se k označení, jak je kolektivní či individuální jednání ovládáno konkrétním sebeporozuměním více, než vlastními zájmy. Toto je pravděpodobně nejběžnější používání termínu. Dále může být vnímán jako specificky kolektivní jev, kde identita označuje základní a důležitou shodu mezi členy skupiny. To může být chápáno objektivně nebo subjektivně. U této shody se očekává, že se objeví v solidaritě, ve sdílené povaze nebo uvědomění, či v kolektivním jednání. Identita jako jádro jáství, nebo jako základní podmínka společenského bytí. Údajně poukazuje na něco hlubokého, základního, trvalého. To ji odlišuje od povrchních, nahodilých, pomíjivých a podmíněných prvků našeho já. Identita je brána jako něco, čeho si máme vážit, pěstovat a

uznávat. Může být použita i jako produkt sociálního nebo politického jednání. V tomto smyslu je identita použita ke zvýraznění procesuálního a interaktivního vývoje. Typu kolektivního sebeporozumění a solidarity, která může kolektivní akce umožnit. V tomto použití se chápe jako podmíněný produkt společenské nebo politické akce a jako základ dalšího jednání. Identita vyvolává upozornění nestability, kolísavosti a roztříštěnosti současného já [Brubaker, Cooper 2000: 6, 7, 8]. Jelikož je termín tak nejednoznačný, rozhodla jsem se, že pokud v průběhu rozhovoru nastane správná chvíle, zeptám se svých informátorů, co oni pod tímto termínem vidí. Zda vidí identitu spíše ve slabém, nebo v silném slova smyslu.

2.2. Zavedení termínu identita do analýzy

Termín identita byl do sociální analýzy zaveden v šedesátých letech minulého století ve Spojených státech. V americkém kontextu se používá v souvislosti s masovou společností. A to především díky hnutím, jako bylo například Black Power, kdy se individuální identita snadno přenáší do skupinové. Tento termín identita se stal součástí akademické i novinářské slovní zásoby. A také kvůli tomu dochází k jeho nadužívání a devalvací. [Brubaker, Cooper 2000: 2, 3].

2.3. Silné a slabé pojetí identity

Silný význam kolektivní identity znamená silné představy o skupinové omezenosti a homogenitě. Je zde jasná stejnost mezi členy a jasná hranice mezi členy a nečleny skupiny. Identita je tedy něco, co všichni lidé nebo skupiny mají, měli by mít, nebo hledají [Brubaker, Cooper 2000: 10]. Nabízí se otázka, zda někdy skutečně nějaká československá identita existovala. Vezmeme-li v úvahu, že Slováci vždy chtěli mít samostatný stát a nakonec se jim to podařilo, kdežto Češi naopak chtěli, aby se Československo nerozpadlo, jelikož se s ním již ztotožnili. Z pohledu Čechů tedy o československé identitě zřejmě hovořit lze, ale z pohledu Slováků je toto téma problematictější.

Ve slabém slova smyslu, je identita spojena s charakteristikami jako nestabilní, pohyblivá, proměnlivá, roztržštěná, konstruovaná atd. Tyto vlastnosti se staly tak běžnými, že je všichni berou automaticky. Není jisté, proč slabá koncepce identity vůbec je koncepcí identity. Každodenní smysl identity silně naznačuje alespoň nějakou jednotvárnost v průběhu času, trvání, něco co zůstává stejné v průběhu času, zatímco jiné se mění [Tamtéž: 11].

2.4. Brubakerovo a Cooperovo pojetí identity

Abychom navázali na to, co bylo řečeno výše, musím zde upozornit na skutečnost, že Brubaker tvrdí, že skupiny relativně homogenní, vymezené, odlišné od jiných skupin, neexistují. Identita podle něj není věc, o které by lidé mohli říci, že ji mají nebo nemají. Lidé vytváří a dělají identitu kvůli vlastním důvodům a záměrům. Proto spíše hovoří o neustálém, pokračujícím procesu identifikace. Skupiny, na rozdíl od lidí nejsou entity. Nemohou se nějak chovat, jednat, nemají materiální existenci v čase a prostoru. Jsou to pouze individua, která tyto údajné skupiny tvoří. Brubaker tvrdí, že skupiny jsou imaginární, a proto s nimi nemůžeme zacházet jako s analytickou kategorií. [Brubaker 2004]. Brubaker s Cooperem kritizují rozpolcenost mezi tvrdým a měkkým významem termínu identita a její různá použití v různých situacích. Proto nabízejí možné alternativy, které dokážou postihnout její procesualnost.

2.4.1. Identifikace a kategorizace

Tyto možné alternativy jsou podle autorů identifikace a kategorizace. Na rozdíl od podstatného jména identita, postrádá identifikace připsování materiální existence (the reifying connotation). Identifikace sebe sama a druhých probíhá uvnitř sociálního života, který je plný interakcí s ostatními, které dokonce nemusíme ani osobně znát. Tím se nabízí mnoho příležitostí k identifikaci a to, jak identifikujeme sami sebe, a jak jsme identifikováni

ostatními, se liší kontext od kontextu. Identifikace je situační a kontextuální záležitostí [Brubaker, Cooper 2000: 14].

Klíčovou odlišnost shledávají autoři mezi vztahovým (relational) a kategorickým (categorical) způsobem identifikace. Někdo může identifikovat sám sebe a ostatní z pozice vztahů, jež má například mezi příbuznými, či přáteli. Na druhou stranu k ní může docházet prostřednictvím členství ve třídě, která sdílí nějaké kategorické znaky. Mezi takové třídy můžeme zařadit rasu, etnicitu, jazyk, národnost, gender, sexuální orientace. Další rozdíl je mezi odlišováním mezi sebeidentifikací a identifikací druhými. Sebeidentifikace totiž probíhá v dialektické interakci s vnější identifikací, která je sama o sobě rozmanitým procesem [Brubaker, Cooper 2000: 15].

2.4.2. Sebeporozumění a sociální lokace

Termíny jako identifikace a kategorizace jsou odvozené od sloves, proto dokážou postihnout aktivitu, procesualnost. Abychom mohli pracovat tak rozmanitým způsobem jako s identitou, potřebujeme najít termín, který by se jí alespoň trochu podobal, jelikož termín identita je klíčový k vysvětlení neinstrumentálního a nemechanického způsobu chování. Individuální i kolektivní jednání je ovládáno konkrétním porozuměním sobě sama a také tomu, kde se v sociálním prostoru nacházíme, spíše než že by bylo ovládáno universálními, strukturálně ovlivnitelnými zájmy. Proto autoři přichází s možností využít termín sebeporozumění jako alternativu k termínu identita. A se slovním spojením sociální lokace, jež hraje v sebeporozumění důležitou roli. Dále upozorňují na skutečnost, že sebeporozumění není chápáno jako homogenní, omezená, jednotná entita. Vnímání toho, kým někdo je, má mnoho podob [Tamtéž: 17].

Jsou-li sebeporozumění a sociální umístění ve vzájemném vztahu, neměli bychom o nich uvažovat jako o univerzálních jevech, ale spíše jako o kulturně specifických jevech. Sebeporozumění může být různé, v závislosti na čase a lidech, ale také může být stálé. Identitou často rozumíme něco, co je v průběhu času jednotvárné, kdežto sebeporozumění tuto jednotvárnost

postrádá. Je nutné si ale uvědomit, že tento termín má určité limity, které mu brání v obsažení rozmanitosti specifických jevů, jakého dosahuje termín identita. Za tři základní limity lze považovat to, že sebeporozumění je subjektivní, nikdy není čistě kognitivní, nezachycuje objektivní, silnou koncepci identity. Právě ono silné, objektivistické pojetí identity odlišuje skutečnou identitu od pouhého sebeporozumění. To je často nahrazováno termínem identita ve fenoménech zahrnující skupinovou identitu, jako jsou diskuse o rase, etnicitě, náboženství, nacionalismu atp. Problémem je, že termín identita je používán k označení jakési silné skupinovosti, kde je členství ve skupině velmi exkluzivní. Naopak sebeporozumění je používáno k označení jakési příbuznosti, propojenosti a podobnosti, které je charakteristické přítomností individuálních emocí. [Tamtéž: 18,19].

Díky těmto procesům rozumíme sami sobě i ostatním. Nemůžeme identifikovat někoho, aniž bychom nevěděli, kdo jsme my samotní a jaké místo ve světě zaujímáme. Právě proto jsou identifikace, sebeporozumění a sociální lokace ve vzájemném vztahu.

2.4.3. Commonality, connectedness, groupness

Tyto termíny není snadné uchopit, jelikož k nim neexistují české ekvivalenty. Pokusím se ale přiblížit, jak o nich smýšlejí Brubaker s Cooperem. Termíny by se daly přeložit jako shodnost (commonality), propojenost (connectedness) a náležitost ke skupině (groupness). Mohou být v pojednávání o identitě velmi užitečné. Lépe lze onu shodnost (commonality) vysvětlit jako něco, co poukazuje na sdílení nějakého běžného znaku, vlastnosti, či rysu. Propojeností (connectedness) rozumějí autoři jakési relační vazby, které navzájem spojují lidi. Ani shodnost (commonality), ani propojenost (connectedness) samy o sobě nevytvoří pocit náležitosti do charakteristické, omezené skupiny (groupness). Ale dohromady groupness vytvořit mohou. Shodný znak (commonality) a vztahy, které jedince propojují (connectedness) musejí být doplněny třetím elementem, který Max Weber

nazval *Zusammengehörigkeitsgefühl*, pocitem sounáležitosti. Někdy ale nemusí dojít k protnutí mezi propojeností (*connectedness*) a shodností (*commonality*) a přes to dojde k vytvoření *groupness*. To je typické pro mnoho případů. Jako příklad nám zde může posloužit národ. Když se rozšíří sebeporozumění jako člena konkrétního národa, vzejde z toho silně omezený pocit náležitosti do této skupiny (*groupness*). Není to závislé na vztahové propojenosti (*connectedness*), ale spíše na silné představitosti a na silném pocitu shodnosti (*commonality*) [Tamtéž: 20].

Proto se v metodologické části zabývám tím, jak se Češi a Slováci identifikují navzájem prostřednictvím vlastního sebeporozumění a sociální lokace. Pokouším se na příkladech přiblížit významy termínů propojenost (*connectedness*), shodnost (*commonality*) a pocit náležení do určité skupiny (*groupness*).

Existuje mnoho způsobů, kterými lze identitu vymežit. Jeden z nich je vymezování identity na základě *ethnicity*. V tomto případě je identita založena na etnických prvcích, které zahrnují představy o společném prostoru, tradicích, hodnotách, paměti a společných zákonech. Musíme ale brát v úvahu, že to není jen typ skupinové identity, ale že národní identita v sobě obsahuje i identitu osobní a sociální. Díky těmto identitám se jedinec prezentuje skrze interakce. Národní identita umožňuje ztotožnění se s kolektivní osobností, která dává návod k určení místa člověka ve světě [Smith 1991]. Podle Bartha [1969] jsou etnické skupiny organizačními skupinami, které používají členy k dosažení určitých cílů. Jsou odlišovány od jiných organizačních skupin mnoha různými způsoby. Nejpozoruhodnější jsou způsoby přijímání. Etnické skupiny zahrnují všechny lidi, kteří požadují členství narozením a jsou ověřováni ostatními členy. Lidé se rodí jako členové etnické skupiny a jsou identifikováni na základě vlastní identifikace a identifikace ostatních. Mezi etnické interakce jsou vzorem k reakci na lidi jako na členy nebo nečleny nějaké etnické skupiny. Nicméně, etnická skupina často přijímá členy, kteří dosáhnou členství, stejně jako ti, kteří členství získali narozením. Hranice jsou

propustné a lidé jimi občas sami, občas ve skupině projdou. Mohou tím maximalizovat své příležitosti, nebo minimalizovat hrozby [Frank 1982: 479].

Pokud je národní identita brána jako ta základní z identit člověka, je odvozena z členství v kolektivitě jako celku. V potaz se nebere ani třídní, ani společenské postavení. Existuje zde tedy premisa rovnosti všech příslušníků národa. Vzorem se stává jednotlivec, který má takové výsledky, kterých může dosáhnout kdokoli. Proto jsou nejčastější zmiňované negativní charakteristiky Čechů závist a netolerance. Jejich projevy můžeme vidět v „*různých strategiích, které mají udržovat zdání rovnosti mezi lidmi, jež se považují za rovnocenné části transcendentního celku, tj. národa.*“ [Holý 2010: 94,95]. Češi kdysi konstruovali svou identitu vůči Němcům, jelikož území České republiky bylo součástí Rakousko-uherské říše, ale po té, co roku 1945 bylo německé obyvatelstvo vyhnáno, došlo k tomu, že Češi konstruovali svou identitu v protikladu vůči Slovákům. Slováci se pro Čechy stali těmi nejvýznamnějšími druhými [Holý 2010:13,14]. Proto po rozpadu Československa bylo důležité národní identitu přijmout, aby si lidé uvědomili, kam vlastně patří a přijali to, že k rozpadu došlo.

3. Metodologie

Ve svém výzkumu se pokouším odhalit způsoby, jakými Češi a Slováci rozumějí jak sami sobě, tak sobě navzájem. Právě díky tomu, že se snažím odhalit způsoby tohoto porozumění, rozhodla jsem se použít kvalitativní metodologii, neboť kvantitativně tyto způsoby a významy uchopit nelze. Creswel definoval kvalitativní výzkum takto: „*kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.*“ [Creswell 1998: 12]. Svou prací se snažím podat věrohodný obraz toho, jak se na tento problém dívají Češi i Slováci. Proto jsem jako metodu sběru dat zvolila polostrukturované rozhovory.

V první fázi přípravy rozhovoru jsem si vytvořila určité schéma, definující okruh otázek, jejichž pořadí je možné měnit a tím maximalizovat získané informace. Abych získala od informátora co nejpřesnější odpověď, musela jsem věnovat velkou pozornost konstrukci jednotlivých otázek. Otázka, která má být pro dotazovaného dobře srozumitelná, musí být zároveň i jednoznačná. Abych správně pochopila a interpretovala odpovědi účastníků rozhovorů, musela jsem s nimi vše důkladně prodiskutovat. Proto jsem kladla další doplňující otázky a rozpracovávala téma do hloubky. S ohledem na tuto skutečnost jsem si stanovila minimum témat a otázek, což je tzv. jádro interview. Jako pomůcky mi posloužily záznamový arch a osnova, která mi pomohla udržet strukturu rozhovoru a zlepšila kontrolu nad pokládanými otázkami [Milovský 2006: 160].

Mezi základní otázky, které jsem do rozhovorů zařadila, patřilo například to, co se informátorům vybaví jako první, když se řekne Československo? Jaký je typický Čech, tedy co dělá Čecha Čechem? Kdyby informátoři mohli rozhodovat o rozdělení Československa, zda by byli pro, či proti a především proč. Co se pro ně změnilo po rozpadu nebo zda si to vůbec uvědomili. Postupně jsem se snažila přejít na otázky, které byly pro můj výzkum

nejužitečnější. Jedna z podstatných otázek byla, zda Češi vnímají Slováky jako cizince či nikoli, zda Slováci vnímají Čechy jako cizince či nikoli a hlavně proč tomu tak je. Na závěr rozhovoru jsem položila každému účastníkovi doplňující, hypotetickou otázku. Ptala jsem se na to, zda by vnímali dítě, které má jednoho z rodičů Slováka a druhého Čecha spíše jako Slováka, nebo jako Čecha.

Výzkum jsem prováděla pouze v Plzeňském kraji. Do svých rozhovorů jsem zapojila lidi, kteří žijí na západní straně Čech a mají ke Slovenské republice prakticky nejdále. Určitě by bylo zajímavé, provést takovýto výzkum ve všech krajích. Z úst lidí žijících například v Moravskoslezském, či Zlínském kraji, kteří se se Slováky setkávají častěji, bychom zřejmě slyšeli úplně jiné odpovědi, než od lidí z kraje Plzeňského.

Tuto práci píši z pozice Češky, která se zajímá o vztahy se Slováky. Pro mě znamená být Češkou převážně to, že považuji češtinu za svůj mateřský jazyk. I když jsem se narodila v Československu, vnímám Českou republiku jako svou rodnou zem. Méně podstatné je pro mě to, zda jsou oba moji rodiče Češi nebo je jeden z nich například Slovák.

4. Sběr dat

Abych lépe pochopila, jak lidé na toto téma nahlíží, zvolila jsem polostrukturované rozhovory. Měla jsem v plánu uskutečnit 10 rozhovorů s Čechy a 5 se Slováky. Bohužel se mi podařilo nakonec kontaktovat jen 4 Slováky. Při sestavování otázek jsem se domnívala, že téma, které jsem si pro svůj výzkum zvolila, není nijak choulostivé nebo problematické. Avšak v momentě, kdy měli dotazovaní odpovídat na jednu z prvních otázek, byla většina z nich v rozpacích, zda odpoví správně. Snažila jsem se jim vysvětlit, že mi jde pouze o jejich vlastní názor na tuto problematiku. Že chci pouze to, aby se se mnou podělili o své vlastní zkušenosti. Vždyť cílem mého výzkumu je zjistit, jak Češi vnímají Slováky a jak je tomu naopak. To se v žádné knize nedozvíme, jelikož názory na tuto problematiku jsou velmi individuální. Nelze opomenout fakt, že při sběru odpovědí na moje otázky hraje také důležitou roli věk, snažila jsem se při vyhledávání informátorů, aby jejich věkové zastoupení bylo rovnoměrné. Jiný názor na danou otázku bude mít například sedmašedesátiletý informátor a jiný dvaadvacetiletý.

Každý rozhovor jsem si předem domluvila na určitý čas. Místem, kde se rozhovory konaly, byly většinou domovy informátorů, či nějaká klidnější restaurační zařízení. Před každým rozhovorem, jsem se představila jako studentka sociologie, jež píše bakalářskou práci o vztazích mezi Čechy a Slováky. Své informátory jsem požádala o svolení si rozhovor nahrávat a každého jsem ujistila, že záznam bude použit pouze pro moji potřebu. Nenechávala jsem tedy informátory podepisovat žádný písemný souhlas. Především proto, že lidé obecně neradi podepisují jakékoli dokumenty. Za důležitou věc jsem také považovala, upozornit dotazované, že pokud nebudou chtít na některou z otázek odpovídat, můžeme ji vynechat a pokračovat v dalších.

Rozhovory se Slováky jsem prováděla pomocí internetové aplikace Skype. Tímto způsobem aplikované rozhovory mají své výhody i nevýhody. Jako jedna z nevýhod je, že výzkumníkovi a informátorovi není umožněn přímý kontakt. Problém může nastat také při přerušení internetového spojení,

jež vyvolává nechuť informátorů dále spolupracovat. Na druhou stranu se informátor při rozhovoru nachází v prostředí dle vlastního výběru. Prostřednictvím Skypu jsem uskutečnila tři rozhovory se Slovákou, které proběhly bez větších problémů. Jako čtvrtého informátora jsem si vybrala ženu slovenské národnosti i občanství, která již delší dobu žije v České republice. Otázky jsem pokládala vždy ve stejném pořadí. Jako první jsem kladla otázku, co se informátorům vybaví, když se řekne Československo. Otázku jsem položila jako první proto, abych si dokázala představit, jak o tomto tématu budou dotazovaní smýšlet. Zda jako o myšlence, která pro ně nikdy neexistovala, nebo to pro ně budou vzpomínky na minulost, na svůj život. K otázkám, které mohly mít jednoznačnou odpověď ano, nebo ne, jsem vždy dodávala otázku „proč?“, abych odkryla důvody, které pro tuto odpověď měly.

5. Analýza dat

Můj postup analýzy byl v podstatě opačný, než by se běžně postupovalo. Četla jsem všechny rozhovory a psala jsem si k nim poznámky, ale nedělala jsem to, co se označuje jako otevřené kódování. Tedy že bych rozebrala odstavec přepsaného rozhovoru a přidělila jsem mu jméno, které by jev v odstavci charakterizovalo [Strauss, Corbin 1999:44, 45]. Prováděla jsem tematickou analýzu prostřednictvím hledání kritérií, které odpovídají termínům identifikace, sebeporozumění a sociální lokace, nakonec jsem využila i termínů jako connectedness, commonality a groupness, jež také používají Brubaker s Cooperem a pokusila jsem se k těmto termínům najít náležitá kritéria.

5.1. Identifikace

K tomu abych zjistila, jak se Češi a Slováci identifikují, jsem poprosila své české informátory, zda by mi mohli říci, jak charakterizují Slováky. Slovenských informátorů jsem se zase naopak ptala, jaké charakteristiky připisují Čechům. Z úst Čechů se nejčastěji ozývalo, že Slováci jsou temperamentnější, přizpůsobivější, vstřícnější, přátelštější, otevřenější, pracovitější, než Češi samotní. V odpovědích se tedy objevovala ona známá dichotomie „my“ a „oni“. Slováci se v tomto případě stali těmi, ke kterým se Češi přirovnávali. Jeden z informátorů odpověděl takto:

„Oni sou takoví víc temperamentnější a vstřícnější, přizpůsobivější, přátelštější, ale zase sou takoví ukřičený“. Slováci viděli Čechy jako ty, co jsou uzavřenější, méně přizpůsobiví, konzervativní, klidnější, více se věnují zábavě a s oblibou oddalují své povinnosti. V tomto případě jde spíše o kategorický typ identifikace, jelikož identifikace probíhá z pohledu členství v určité třídě, v tomto případě jde o sdílený kategorický znak národnosti.

Co se týče slovenského a českého jazyka, dá se říci, že většina českých informátorů neidentifikovala slovenštinu jako jazyk cizí, ale spíše jako jakýsi druh českého nářečí.

„Já tomu rozumím, takže to jako cizí jazyk neberu. To bych se to jako třeba musel učit jako němčinu, nebo tak, ale tohle sou jak už sem říkal hodně podobný jazyky. Asi bych to srovnal s nějakým nářečím, že jako některým slovíčkům třeba moravskému nářečí taky nerozumím...ale samozřejmě to nářečí za cizí jazyk neberu...“

Podobný názor měla i další informátorka:

„Ani ne, až na pár slov to беру jako stejný jazyk, vždyť už na Moravě je ten jazyk taky trochu odlišnej, každej kraj má nějaký svoje nářečí, ale jádro zůstává pořád stejný, takže slovenština je pro mě taky takový nářečí.“

Pokud se zaměříme na pohled Slováků, dojdeme ke stejnému výsledku. Češtinu také neidentifikují jako cizí jazyk a to převážně z důvodu, že se jazyk nikdy učit nemuseli, setkávali se s ním, a stále setkávají, při konverzaci s Čechy, při sledování televize, poslechu rozhlasu atp. a to i po rozpadu společné Československé republiky. Ukazuje se, že Češi po rozpadu společné republiky vědí o Slovácích méně, než Slováci o Češích. Zdůrazňován byl také v odpovědích životní styl. *„Jsou mi hodně blízko, připadá mi, že si s nima celkem rozumím...maj podobnej styl života. Takže nemůžu říct, že bych je brala jako cizince.“*

Ovšem na druhou stranu zazněla i odpověď, ze které je zřejmé, že tento informátor Slováky identifikuje jako cizince. *„Pro mě jsou to cizinci stejně jako Němci, Poláci... Je jedno, že s nima máme společný kus minulosti, to máme s více národama a taky je považujeme za cizince, nevidím důvod, proč bych je měla brát jinak, než jako cizince. Ta minulost tam sice je, toho si je vědomej asi každej, ale pro mě to neznamená, že bych je neměla brát jako cizince, protože už sme dvacet let od sebe...“* Takový druh odpovědi jsem ve svých rozhovorech zaznamenala pouze dvakrát a to z řad českých informátorů, které lze zařadit do nejmladší generace, tedy takové, která si dobu Československa příliš nepamatuje.

Jednou z nejzajímavějších odpovědí se mi zdála ta, která v podstatě poukázala na to, že Češi využívají toho, že se Slováci tvořili společný národ pouze v situacích, kdy jim to vyhovuje. *„Když sem v kolektivu s Čechama a je tam Slovák tak ho beru tak napůl jako cizince, ale jako když mezi nás přijde třeba Rusák, tak nás beru jako jeden národ. Prostě jim rozumím, jsou podobný jako my, samozřejmě né všichni, ale tak přijde mi, že se snadno přizpůsobí. Takže stojím někde mezi, asi no...“*

Abychom mohli identifikovat někoho jiného, musíme nejprve porozumět sami sobě, neboť tyto dva procesy spolu velmi úzce souvisí. Jeden nemůže probíhat bez druhého.

5.2. Sebe porozumění

Dochází k němu v interakci s druhými lidmi, je značně situační a kontextuální, na rozdíl od pojmu identita. Proto v něm může docházet ke změnám. Zajímavým zjištěním ze sesbíraných dat je, že Češi rozumějí sami sobě značně podobným způsobem, jakým je identifikují Slováci. Pohled Slováků na sebe samotné a pohled Čechů na Slováci je také podobný.

Češi sami sobě připisují charakteristiky jako například konzervativní, uzavření, mající vztah k Česku a českému jazyku, odkládání povinností na poslední chvíli a lenost. Což se v podstatě shoduje s charakteristikami, které Čechům také připisovali Slováci. I Slováci sami sobě rozumějí velice podobným způsobem, jako je identifikují Češi. Vnímají sami sebe jako pracovité, přátelské a temperamentní lidi. Ve vztahu k Čechům se vidí jako ti temperamentnější, pracovitější, přátelštější.

Je tedy zřejmé, že Slováci identifikují Čechy podobným způsobem, jako rozumějí Češi sami sobě. Stejně tomu je i z druhé strany. Zdá se, že Češi a Slováci o sobě ve většině případů nehovoří v intencích cizinců, jelikož Češi i Slováci mají z velké části v obou zemích příbuzné a kamarády převážně díky sňatkům, které mezi Čechy a Slováci navzájem vznikaly. Toto tvrzení potvrzuje i Holý [2010], který tvrdí, že když se Čechů zeptáme, který národ je jim nejbližší, nejvíce se jim podobá, odpověď je jasná: Slováci. Je to dáno především tím, že jak Češi, tak Slováci mají příbuzné, kamarády nebo

udržují pracovní styky s lidmi z druhé republiky. Slováci nás v tomto ohledu převyšují, mají v České republice známých a příbuzných více, než je tomu naopak. Slovensko je vnímáno jako mladší bratr České republiky, a proto se často, také ironicky, Slováci označují jako naši „bratři“ [Holý 2012: 108].

5.3. Sociální lokace

Pro identifikaci i sebe porozumění je důležitá sociální lokace, neboť podle toho, jaké místo zaujímáme ve světě, jej také chápeme. Naše role ve světě se mění v závislosti na konkrétní situaci a pojí se k nim určité očekávání, jak se budeme v té konkrétní roli chovat [Giddens 1999: 553].

Proto jsem se rozhodla do svých otázek zařadit i takovou, která se ptá na to, co se informátorům vybaví jako první, když se řekne Československo. Nejčastěji se objevovala pojmy jako společný stát, národ a území. Další otázka byla zaměřena na to, zda by informátoři byli spíše pro, či proti rozdělení Československa a hlavně proč. V odpovědích již nepanovaly takové shody, jako u předchozích, neboť se zde projevil vliv věku. Šest z deseti Čechů by bylo pro zachování Československa. Někteří ze začátku říkali, že je jim to jedno, ale když jsem se ptala opakovaně v průběhu rozhovoru, odpověď vyšla najevo. Na tuto otázku mě přivedly výzkumy, které byly provedeny v roce 2003, tj. deset let po rozpadu federace a vyplývá z nich, že v momentě rozdělení, s tímto skutkem souhlasila jen čtvrtina dotázaných, kdežto po deseti letech s rozdělením souhlasí až 55 % dotazovaných. Velice zajímavé je také zjištění, že 32 % lidí, kteří se výzkumu účastnili, považuje vztahy se Slováky deset let po té za lepší, než v době federace. Vztahy se Slovenskem považuje za velmi dobré 89 % respondentů, za velmi špatné jen 8 %. Stejného výsledku dosáhl i výzkum provedený na Slovensku, ze kterého vzešlo, že 89 % slovenských respondentů důvěřuje nejvíce Čechům [Sedlár 2003: 62-69]. Proto mi připadalo vhodné, zařadit tuto otázku i do mého výzkumu, který je prováděn dvacet jedna let po rozpadu federace.

Jedna z informátorek na tuto otázku reagovala takto:

„Byla bych proti, protože bychom byli větší stát, mohla by se spojit jak politika, tak ekonomika obou států. Mohlo by se zlepšit smýšlení obou států a nemuselo dojít k zadlužení obou států. Ale jako je to všechno co by kdyby, to je jasný, že nevíme, jak by to vypadalo doopravdy...“

Naopak další informátor to viděl jinak:

„Nooo.... Asi spíš pro rozdělení, protože mi přišlo, že nás jako ekonomicky stahovali dolů, když sem jako něco o tom vývoji něco čet. A teď mi přijde, že se to spíš jako obrací no, že nás začínají předhánět. A přišlo mi, že to bylo moc velký území na spravování, když třeba Německo je samozřejmě větší, ale tak voni maj i trochu jinou tu povahu, jako, mentalitu.“

Důvodem, který uváděli informátoři, kteří by byli spíše pro zachování ČSR, bylo převážně to, že jednotný stát zaujímal větší území. Většina informátorů ani neviděla důvody, které by musely vést k rozdělení, společný stát jim vyhovoval. Nabízím zde jednu odpověď od informátorky, kterou lze věkově zařadit do starší generace, která hovoří za všechny: „Tak teď když už sme zvlášť tak bych byla pro, protože sem už na to zvyklá že jo, ale v tý době asi proti, neviděla sem důvod, proč bysme se měli dělit, když sme takhle žili tak dlouho.“

Z výzkumu veřejného mínění, který proběhl na konci roku 2012, vyplynulo, že společnost je stále rozdělena na polovinu v otázce, zda rozdělení bylo správným, nebo špatným krokem. Mezi ty, kteří tento krok považují za špatný, patří lidé, kteří v době rozdělení byli proti. Ovšem je nutno říci, že v dnešních dnech jsou s rozdělením a vznikem dvou samostatných států smířeni. Mezi takové patří respondenti šedesáti a více letí. Naopak třiceti až čtyřiačtyřicetiletí byli pro rozdělení [ihned.cz: 2012].

Rozdělení jistě přispělo Slovákům. Stal se z nich sebevědomý národ, který ukázal, že si umí vládnout sám. Negativum lze z obou stran spatřovat v tom, že díky menšímu území mají oba státy i menší mezinárodně politický význam [Votruba 2012].

K identifikaci dochází díky interakcím s ostatními lidmi, dokonce i těmi, které neznáme. Ve svých životech máme všichni řadu rolí, které vykonáváme současně. Ostatní nás ale identifikují podle toho, v jaké situaci se právě nacházíme. Proto je zřejmé, že identifikace je situační a kontextuální záležitostí. Češi identifikují Slováky ve vztahu k sobě samotným, proto se

v odpovědích vyskytoval druhý stupeň přídavného jména u charakteristik, které Češi přisouvali Slovákům, jako je například pracovitější, temperamentnější, přizpůsobivější atd.

Co se týče sociálního umístění, je propojeno jak s identifikací, tak se sebezporozuměním, neboť naše jednání je ovlivněno tím, jak rozumíme sami sobě i ostatním, a v jakém prostředí se tomu děje, spíše než že by to byl nějaký univerzální jev.

5.4. Shodnost (commonality), propojenost (connectedness), náležitost ke skupině (groupness)

Vysvětlit přesný rozdíl mezi těmito termíny shodnost (commonality) a propojenost (connectednes) není snadné, proto se pokusím tyto termíny propojit s kategoriemi, které informátoři uváděli. Proto také budu uvádět jejich různé citace. Jako sdílený atribut, kde se stírají rozdíly mezi Čechy a Slováky, blízký vztah mezi nimi lze označit jako commonality. K tomuto termínu se vztahuje i tato odpověď jednoho z informátorů: *„Když se řekne Československo, tak já vidím jako celou republik, společnou samozřejmě, jak vznikala a jak to všechno bylo až do roku 1992 kdy se to teda rozpadlo no.“* Pod tento termín bychom tedy mohli zahrnout společný historický vývoj od vzniku Československé republiky, až po její rozdělení. Stejně tak bychom do této kategorie mohli zařadit i politiku společné republiky. Z dalších odpovědí sem lze zařadit výpovědi o společné politice, období komunismu a minulosti.

Sdílené zájmy a zkušenosti bychom mohli označit jako connestedness, tedy prostor, který Československá republika zaujímala, zkušenost se společným národem a snad také oba jazyky, mezi kterými pro většinu informátorů není markantní rozdíl. Pro další informátorku je Československo: *„Společný stát, ve kterém nám bylo dobře. Vládnul sice komunismus, ale byl tu pořádek a byli sme si s Čechy blíž... Teda aspoň podle mě.“*

Groupness bychom mohli označit něco jako kolektivnost, pocit, že patříme do nějaké skupiny. To bychom mohli zaznamenat v tom, že se lidé těsně před rozdělením republiky sešli k výše zmíněné, tiché demonstraci proti

vzniku samostatných republik. V dnešních dnech tento pocit groupness mezi Čechy a Slováky zřejmě nebude tak značný. Už jen to, jak o sobě Češi a Slováci hovoří, jak používají dichotomii „my“ a „oni“ naznačuje, že se jako jeden celek nevnímají.

5.5. Ostatní výsledky

V další části práce se budu věnovat výsledkům, které již nejdou jednoznačně zařadit to schématu vymezeného Brubakerem a Cooperem, ale jsou užitečné pro pochopení vnímání Čechů a Slováků navzájem, proto je vhodné si zde tyto výsledky shrnout. Součástí této části výsledků je také hypotetická otázka, na kterou jsem se svých informátorů ptala

Zajímala jsem se o to, zda se pro mé informátory něco změnilo po té, co došlo k rozdělení, zda nějak pocítili, že už neexistuje jeden společný národ ani stát. Dá se říci, že z odpovědí vyplynulo, že podstatného se nic nezměnilo. Někteří lidé žili na slovenské, jiní na české straně Československa, po rozpadu se už jednalo o republiky. Pro mou generaci, dvaadvacetileté až pětaticetileté, se v podstatě nezměnilo vůbec nic. V Československu se sice narodili, ale k rozpadu došlo v době, kdy byli ještě malé děti a tím pádem to nevnímali. Generace mých rodičů, tedy pětáctičtátníci, si to samozřejmě uvědomovali. V odpovědích se objevovalo, že vznikly hranice, díky kterým se cesta na Slovensko prodloužila, jelikož se na nich muselo čekat. Vznikla česká a slovenská koruna, a proto se musely měnit peníze a před několika lety Slovensko přijalo euro, díky čemuž došlo také ke zdražení.

Pokud se ale zaměříme na to, zda by informátoři byli spíše pro nebo proti rozdělení společné republiky, lze konstatovat, že téměř všichni informátoři, jak čeští, tak slovenští, by byli spíše proti rozdělení společné republiky, ačkoli v dnešních dnech jsou s tím již smířeni. Důvod byl u všech více méně stejný a to ten, že byli zvyklí na to žít v Československu. Podle informátorů díky rozdělení došlo pouze ke zdražování a zmenšení území,

proto v tom výhodu neviděli. Jako výhodu viděli, že Slovensko dokáže být samostatné, a jak se začíná postupně ukazovat, dostává se ekonomicky na lepší úroveň než Česká republika. Co se týče vztahů, jaké mezi sebou Češi a Slováci mají, mohu konstatovat, že většina odpovědí, až na dvě informátorky, které mají horší zkušenost se Slováky, má většina informátorů se Slováky vztahy velmi dobré. Většina odpověděla, že nikdy mezi sebou neměli žádné konflikty a lidé, které prozatím poznali, byli velmi milí.

Díky tomu, že dělení společné republiky proběhlo bez patrných problémů, lze vztahy mezi Čechy a Slováky považovat za nadstandardní, porovnáme-li toto dělení s dělením jiných států. V zahraničí bylo rozdělení přijímáno spíše negativně, ale nakonec přispělo k prestiži obou států [Jonáš 2005].

Některých z informátorů, pokud k tomu byla v rozhovoru vhodná příležitost, jsem se ptala, co pro ně vlastně znamená identita a jestli si myslí, že se v průběhu času mění, nebo je spíše stálá v čase. K této otázce jsem se dostala u šesti informátorů a je vidět, že odpovědi byly rozděleny na dvě strany. Identita je podle nich jakási totožnost, nebo osobnost člověka. Čtyři ze šesti odpovědí se shodly na tom, že se identita proměňuje v závislosti na prostředí, ve kterém člověk žije, jaké role zaujímá a také díky výchově. Čímž se potvrzuje to, že přemýšlí o identitě jako o procesu, jako o tom hovoří ve své knize i Jenkins, nikoli jako o stavu. Jedna z odpovědí zněla takto:

„Tak já si myslím, že je to vlastně totožnost člověka. Identita se podle mě mění, lidé se v průběhu života ztotožňují s různými sociálními skupinami, získávají tak různé sociální role a tím se proměňuje i jejich identita.“

Ovšem někteří se domnívají, že pokud člověk jednou má nějakou identitu, k její změně již dojít nemůže.

„Identita je jako nějaká totožnost a já si myslím, že je asi jako trvalá, když už jednou nějakou identitu máš, tak ji máš pořád....“

Tím se ukazuje, že lidé přemýšlí o identitě v různém smyslu slova. Někteří jako o něčem, co se mění, tedy ve slabém slova smyslu a někteří naopak jako

o něčem stálém, co v čase přetrvává, v silném slova smyslu, podobně jako o identitě hovoří Cohen [2000].

Součástí otázek, které jsem pokládala svým informátorům, byla i jedna hypotetická a zněla takto: „Pokud Čech a Slovenka budou mít dítě a budou žít v České republice, budete jej vnímat jako Čecha, nebo jako Slováka?“

Pro informátory bylo rozhodující především prostředí, ve kterém je dítě vychováváno, jestli v České, nebo Slovenské republice, jelikož na něj budou mít v pozdějším věku vliv lidé, se kterými se bude stýkat a bude se tím utvářet jeho osobnost. Vliv výchovy se v odpovědích objevoval, ale ne v tom smyslu, zda je zrovna matka Slovenska, nebo Češka, ale který rodič má na dítě větší vliv. Jinými slovy, která kultura je v rodině pěstována. V pozdějším věku se už může člověk rozhodnout sám, k jaké kultuře se přikloní, ale vliv rodičů je značný, takže se v odpovědích také objevovala odpověď, že záleží na rodičích, zda budou dítě vychovávat jako Slováka, nebo jako Čecha, i bez ohledu na to, jestli žijí v České nebo Slovenské republice. Ovšem jak už je napsáno výše, pro většinu informátorů je rozhodující právě místo výchovy dítěte. Odpovědi na tuto otázku byly celkem jednoznačné, ale zmínila jsem i ty, které se příliš často neopakovaly, abych přiblížila pohledy i ostatních svých informátorů.

Tuto otázku jsem do své práce zařadila proto, že dochází a docházelo ke sňatkům mezi Čechy a Slováky, kteří společně mají děti, a zajímalo mě, jak je berou ostatní lidé, pokud o tom vědí. Abych mohla odpovědi porovnat se skutečnými pocity, zeptala jsem se i svého příbuzného, který žije na Slovensku a má matku původem Češku a otce Slováka Ptala jsem se, zda se cítí jako Slovák, nebo jako Čech. Odpověď zněla jasně a korespondovala s odpověďmi mých informátorů:

„Tak narodil jsem se na Slovensku, vyrůstal jsem tady a žiji tady, takže sem Slovák. V Čechách mám rodinu, rád tam jezdím, ale doma jsem tady.“

6. Závěr

Ve své práci jsem zkoumala to, jak Češi vymezují identitu Slováků. V úvodu jsem se ale převážně věnovala společné minulosti Čechů a Slováků, neboť tvořili jeden národ a stát, což je pro tvorbu identity důležitým prvkem. Klíčovým konceptem se pro mě stal koncept identity, proto jsem se v teoretické části zaměřila na její definování podle sociologických slovníků a různých autorů. V práci jsem vycházela převážně z děl Jenkinse, který navazuje na Brubakera s Cooperem, kteří ve svém příspěvku nabízejí možné alternativy, jež by se daly použít místo termínu identita, avšak upozorňují na skutečnost, že identita je tak mnohoznačná, že žádný jiný termín nikdy nebude obsahovat všechno to, co identita. Takovými možnými alternativami jsou podle Brubakera s Cooperem například identifikace, sebeporozumění a sociální lokace. Dále jsou to termíny, které označují jako commonality, což je jakási kategorická shodnost, connectedness která se dá vysvětlit jako vztah propojenosti a groupness, tedy pocit, že náležíme do nějaké skupiny, neboť podle Brubakera skupiny jako takové, jako omezené entity neexistují.

Pro svůj výzkum jsem zvolila kvalitativní metodu sběru dat, konkrétně polostrukturované rozhovory, které umožňují hlubší vhled do zkoumané problematiky a možnost uspořádat si otázky dle potřeby i jejich možné doplňování v průběhu rozhovoru. V rámci výzkumu jsem uskutečnila deset rozhovorů s Čechy a čtyři se Slováky, abych mohla porovnat oba úhly pohledu a hledat v odpovědích podobnosti a odlišnosti.

Podíváme-li se na to, jak se Češi a Slováci navzájem charakterizovali, můžeme vidět určitou shodu. Slováci připisovali Čechům shodné charakteristiky, jako Češi sami sobě. Naopak tomu bylo také tak. Když přejdeme k tomu, jak o sobě hovořili, můžeme pozorovat, že zde byla ona známá dichotomie „my“ a „oni“. Z obou stran zaznívalo, že Slováci jsou pracovitější, přizpůsobivější, temperamentnější, než Češi. Lze konstatovat, že pohledy obou národů na sebe samotné jsou si značně podobné.

Společná minulost, podobnost jazyků, příbuzní a známí. Tato tři kritéria se zdají být z výzkumu těmi nejdůležitějšími, neboť právě díky nim se dá říci,

že Češi ani Slováci se, ve většině případů, navzájem nepovažují za cizince. Existuje mnoho československých manželství, díky kterým se Češi a Slováci stávají příbuznými a vzniká mnoho československých přátelství. Lidé se v obou republikách navštěvují, aniž by o tom hovořili ve smyslu, že jezdí do zahraničí. Většina informátorů nesmýšlí o České, či o Slovenské republice jako o cizině. Tím nejdůležitějším se stává zejména jazyk. Jazyková bariéra mezi slovenštinou a češtinou téměř žádná neexistuje. Pro informátory bylo podstatné především to, že se jazyk nikdy učit nemuseli, a i přes to mu bez větších komplikací rozumějí. Proto lze konstatovat, že ani Slováci, ani Češi jazyky svých protějšků za cizí nepovažují. Jak se ale ukazuje, jazyková bariéra se začíná čím dál více prohlubovat.

V odpovědích, zda by informátoři byli spíše pro, nebo proti rozdělení republiky již takové shody nepanovaly. Právě zde se nejvíce objevil vliv věku, neboť starší informátoři, by byli pro zachování společné republiky, jelikož se jim ve společném státě žilo dobře a v podstatě neviděli důvod k rozdělení. Střední generace by také byla spíše pro zachování, naopak mladší generace pro rozdělení republiky a to převážně z toho důvodu, že život ve společné republice si nepamatují a jsou takhle spokojení. Ukazuje se, že oba státy dokážou být samostatné. Zdá se, že po jedenadvaceti letech jsou s tímto faktem již všichni smířeni.

Obrátíme-li pozornost na hypotetickou otázku, která hledala odpovědi na to, zda by informátoři brali dítě, jež by se narodilo rodičům slovenské i české národnosti, za Čecha, nebo spíše za Slováka, záleží podle informátorů převážně na místě výchovy a na kultuře, která je v rodině pěstována. Nezáleží na tom, zda je právě matka Češka a otec Slovák, nebo naopak.

Z dat které jsem sesbírala je patrné, že Češi nepřemýšlí jako o cizincích a ani naopak tomu tak není. Ačkoli si Češi i Slováci připisovali různé, až protichůdné charakteristiky, je pro ně důležitější, že si vzájemně rozumí a to jak jazykově, tak i povahově. Tomu nasvědčuje i skutečnost, že vznikala a vznikají československá manželství, díky kterým vznikají i nová přátelství mezi Čechy a Slováky. Oba národy si uvědomují, že Československá republika již neexistuje a každý stát si vládne sám, ale vztahy, které se vyvíjely za doby společného státu, mnohdy přetrvávají. V dnešní době, kdy už hranice v podstatě neexistují, ve smyslu těch, na kterých se muselo čekat několik hodin, se Češi a Slováci vnímají spíše jako sousedé, kteří hovoří jiným dialektem.

7. Literatura

- Bačová, Viera. 2003. *Osobná identita- konštrukcie- text- hladanie významu*. Agrese, identita a osobnost. Scan. Brno
- Barth, Frederick. 1969. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organisation of Culture Difference*, Oslo: Universitetsforlaget
- Brubaker, Rogers. 2004. *Ethnicity without Groups*. USA. President and Fellows fo Harvard College
- Brubaker, Rogers. Cooper, Frederik. 2000. *Beyond "Identity"*. University of California, Los Angeles; University of Michigan
- Bruce, Steve. Yearley, Steven. 2006. *The sage dictionary of sociology*. Thousand Oask, London
- Cohen, P. Anthony. 2000. *Signifying Identities*. New York
- Creswell, J.W. 1998. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks
- Crossman, Ashley. *Georg Herbert Mead*. Dostupné online na: <http://sociology.about.com/od/Profiles/p/George-Herbert-Mead.htm>
- Dickins, Thomas. 2009. „Češi a slovenština“. *Naše společnost*. 7 (1): 12 – 26.
- Froese, Paul. 2005. „*Secular Czechs and Devout Slovaks: Explaining Religious Differences*“. *Review of Religious Research*, Vol. 46, No. 3, pp. 269-283
- Giddens, Anthony. 1999. *Sociologie*. Argo
- Goffman, Erving. 1999. *Všichni hrajeme divadlo*. Ypsilon.
- Hartl, Pavel. Hartlová, Helena. 2004. *Psychologický slovník*. Portál
- Holý, Ladislav. 2001. *Malý český člověk a skvělý český národ*. Praha. Sociologické nakladatelství.
- Zpravodajský server hospodářských novin. 2012. *Rozpad Československa po 20 letech: Pro a proti zůstávají vyrovnaná*.
Dostupné na: <http://zpravy.ihned.cz/c1-59032810-pruzkum-rozdeleni-ceskolovenska>
- Jenkins, Richard. 2008. *Social Identity*. New York. Taylor & Francis

- Jonáš, Robert. 2005. 1993: *Rozpad Československé republiky a vznik samostatné české diplomacie*. MZV ČR
- Linhart, Jiří. Vodáková, Alena. Petrušek, Miloslav. *Velký sociologický slovník*. 1996. Praha. Karolinum
- Macek, Petr. 2003. *Identita jako proces: vývojový přístup a styly sebedefinování*. Agrese, identita a osobnost. SCAN. Brno.
- Miovský, Michal. 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Grada
- Rychlík, Jan. 2012. *Češi a Slováci ve 20. století*. Praha. Ústav pro výzkum totalitních režimů
- Salamone, Frank. 1982. „*Persona, Identity, and Ethnicity*“. *Anthropos*, Bd. 77, pp. 475-490
- Sedlár, Jaromír. Kolesár, Peter a kol. 2003. *Československé vztahy deset let po rozpadu federace*. Brno. Masarykova univerzita
- Strauss, Anselm. Corbin, Juliet. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Brno. Albert
- Stryker, Sheldon. 1968. *Identity saliance and role performance: The relevance of symbolic interaction theory for family research*. *Journal of Marriage and the Family*, 30, 558-564.
- Tajfel, Henri. 1981. *Human Groups and Social Categories*, Cambridge. University Press
- Votruba, Adam. 2012. *Ohlédnutí za rozpadem Československa*. Dostupné online na: <http://denikreferendum.cz/clanek/14298-ohlédnutí-za-rozpadem-ceskoslovenska>

8. Resumé

The aim of this paper is to provide informations, about relationships between Czechs and Slovaks. How they define the identity to each other after desintegration of Czechoslovakia. I have focused on this topic because Czechs and Slovaks have a long common history. If Czechs perceive Slovaks as foreiner or another way and what are the reasons for this.

To better understand this reasons, I decide to apply semistructured interview, which offer deeper insight into this problem. The base of interview consists of a few questions on which I have asked all informants. During each interview there was a free networking on other topics depending on the previous answers. I conducted the interview with Czechs and Slovaks. It allowed me to compare angle of view.

I have work with Brubaker's and Cooper's terms identification, self-understanding, social location, connectedness, commonality and groupness too.

Despite of the fact, that Czechoslovakia was devided before twenty one yars, it seems that Czechs not perceive Slovaks as foreiner. They realize that Slovaks have separated state but Slovaks perceive as „homeboys “. It is largely due to similarity of languages, good relations and common past. It is probably conditional by peaceful division of common republic. The Slovaks point of view is very similar.